

FDVFakulteta
za družbene vedeCenter za raziskovanje
javnega mnenja in
množičnih komunikacij

SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2024

Splošno o raziskavi

Zbiranje podatkov za raziskavo Slovensko javno mnenje 2024 (SJM 24/1) je potekalo v času **od 22. oktobra 2024 do 7. februarja 2025**. Glavnino raziskave sta sestavljala dva vsebinska sklopa: a) longitudinalni del standardnih SJM vprašanj ter b) mednarodna raziskava (International Social Survey Programme) *Digitalne družbe* (ISSP 2024 – Digital Societies), ki je bila razširjena s sklopom vprašanj o umetni inteligenci in družbi (ta sklop so prispevali raziskovalci s Centra za politološke raziskave). Vprašalnik je vključeval tudi poseben sklop vprašanj iz raziskave o nacionalni in mednarodni varnosti (ki ga je prispevala raziskovalna skupina Obramboslovnega raziskovalnega centra). Tega sklopa tukaj ne bomo predstavili.

Anketa je bila izvedena na verjetnostnem vzorcu polnoletnih prebivalcev (brez zgornje starostne omejitve), ki je bil pripravljen na podlagi Centralnega registra prebivalcev Slovenije. V raziskavi je bilo mogoče sodelovati bodisi prek spleta (samo-izpolnjevanje s pomočjo spletnega vprašalnika) ali pošte (samo-izpolnjevanje s pomočjo papirnega vprašalnika). Dobrih 10% anketirancev je odgovarjalo tako, da so izpolnili papirnat vprašalnik in ga vrnili po pošti, večina (90%) pa je odgovarjala preko spleta. Realiziran vzorec obsega 992 oseb.

Raziskava je potekala v okviru raziskovalnega programa Slovensko javno mnenje (SJM) Centra za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij (CJMMK, FDV).

LONGITUDINALNI BLOK SJM

Zadovoljstvo z življenjem in materialnimi razmerami

Standardno vprašanje v raziskavah SJM (Slovensko javno mnenje) je vprašanje o splošnem zadovoljstvu z življenjem in z materialnimi razmerami. V anketi SJM sta vprašanja na identičen način, ki omogoča časovno primerjavo, vključeni že več kot 30 let. Rezultati kažejo konstantno rast anketirancev, ki so zadovoljni tako z življenjem nasploh, kot tudi z materialnimi razmerami, v katerih živijo.

V raziskavi SJM 24/1 je s svojim življenjem zadovoljnih več kot dve tretjini vprašanih (povprečje 7,06 na lestvici od 0 do 10). Enako velja za odgovore na vprašanje o zadovoljstvu z materialnimi razmerami. Zadovoljnih je dve tretjini vprašanih anketirancev (povprečje 6,85 na lestvici od 0 do 10). Analiza odgovorov pri obeh vprašanjih pokaže, da na odgovore anketirancev v največji meri vplivajo socio-demografski dejavniki, kot so na primer starost, izobrazba in dohodek anketirancev. S svojim življenjem je značilno več zadovoljnih mlajših, višje izobraženih in premožnejših anketirancev. Enako velja za vprašanje o zadovoljstvu z materialnimi razmerami. Časovna primerjava podatkov kaže na izrazito stabilen in naraščajoč trend, pri katerem se ohranja tudi demografska struktura zadovoljnih oziroma nezadovoljnih anketirancev.

Zadovoljstvo z delovanjem demokracije v Sloveniji

Nekoliko drugačna je slika pri vprašanju o zadovoljstvu z delovanjem demokracije v Sloveniji. Največ sodelujočih v raziskavi je »srednje zadovoljnih«. Povprečna ocena na lestvici od 0 do 10 je 4,38.

Enako kot pri vprašanju o zadovoljstvu z življenjem in materialnimi razmerami se odgovori anketirancev razlikujejo glede na njihovo starost, izobrazbo in dohodek. Več zadovoljnih z delovanjem demokracije je med mlajšimi, bolj izobraženimi in premožnejšimi respondenti.

Ugotavljamo, da je splošna ocena zadovoljstva z delovanjem demokracije povezana z drugimi dimenzijami zadovoljstva z življenjem: z delovanjem demokracije so bolj zadovoljni anketiranci, ki tudi sicer izražajo večje zadovoljstvo z življenjem nasploh.

Časovna analiza odgovorov kaže na veliko stabilnost javnega mnenja pri tem vprašanju, pri čemer pa se pojavljajo nihanja, ki so povezana z nekaterimi referenčnimi dogodki (referendumi in volitve).

Zaupanje v delovanje institucij

V raziskavi SJM zaupanje merimo z intervalnimi lestvicami (od 0 do 10). Značilnost meritev zaupanja, ki se kaže tudi v tokratni meritvi, je razmeroma nizko

zaupanje, tako na individualni ravni kot tudi na ravni institucionalnega zaupanja. Meritev SJM 24/1 pokaže, da respondenti najbolj zaupajo dvema represivnima institucijama - slovenski vojski (povprečje 6,6) in policiji (povprečje 6,16). Sledi predsednica republike (5,05), ki je v ocenjevalnem naboru edina nosilka politične funkcije. Nekoliko nižjo stopnjo zaupanja uživata dve mednarodni organizaciji; EU 4,76 in zveza NATO 4,5. Politične institucije v Sloveniji respondenti ocenjujejo z nekoliko nižjimi povprečnimi ocenami. Vlada in državni zbor dosejata enako povprečno oceno (3,65). Na dnu ocenjevalne lestvice se glede na izraženo zaupanje uvršča cerkev in duhovniki (3,3) in le nekoliko višje je zaupanje državljanov v delovanje medijev (4,09).

Poglobljene analize razkrijejo povezanost izraženega (medosebnega in institucionalnega) zaupanja z izraženim zadovoljstvom. Večje splošno zaupanje izrazijo respondenti, ki so nasploh bolj zadovoljni (izmerjene dimenzije zadovoljstva). Rezultati se skladajo s t. i. teorijo socialnega kapitala (kulturnega, političnega, simbolnega), s katero pojasnjujemo vzajemno povezanost zadovoljstva in zaupanja. Konkretno: izraženo zaupanje in zadovoljstvo je večje, če se povečujejo stopnje vključenosti, politične participacije in socialnih kompetenc državljanov.

Ali naj državljani stvari vzamejo v svoje roke?

Ocene zadovoljstva in zaupanja v delovanje institucij dopolnjujejo odgovori na vprašanje o tem, ali je prav, da državljani »vzamejo stvari v svoje roke«, če ocenijo, da države ne deluje. S tem soglaša 34,5 % vprašanih, nasprotno jih meni 29,4 % in 30,3 % vprašanih je neodločenih. Časovna primerjava pokaže, da se delež tistih, ki s tem soglašajo, zmanjšuje. V obdobju zadnjih petih let je nižji za 10 odstotnih točk.

Splošna tolerantnost

Raziskava SJM 24/1 meri tudi stališča ljudi do nekaterih praks oziroma ravnanj, pri čemer nas zanima ali je navedena praksa oziroma potencialno ravnanje za ljudi sprejemljiva ali ne. Respondenti so se opredeljevali do smrtne kazni, prekinitve nosečnosti, porok istospolnih partnerjev in evtanazije. Za vse merjene dimenzije smo z raziskavo izmerili stališča, ki ne potrjujejo teze o t. i. »retradicionalizaciji«, ki je pojav, ki ga zaznavajo v nekaterih evropskih družbah. Konkretno; delež ljudi v Sloveniji, ki soglašajo z ureditvijo, ki omogoča prekinitve nosečnosti, je 77,5 %; s porokami istospolnih partnerjev soglaša 55,2 % vprašanih, 66 % vprašanih pa meni, da je evtanazija sprejemljiva. Smrtna kazen je sprejemljiva za 39,3 % vprašanih. Časovna primerjava rezultatov kaže jasen trend detradicionalizacije pri vseh merjenih dimenzijah.

Socialna distanca

Na podoben način kot v prej opisanem primeru sprejemljivosti ravnanj merimo tudi t. i. socialno

distanco. V raziskavi SJM 24/1 respondente sprašujemo, katere od različnih skupin ljudi ne bi želeli imeti za sosede. Rezultati pokažejo, da se zmanjšuje socialna distanca do ljudi druge rase (11 %), istospolno usmerjenih (15 %) in nasploh do ljudi druge veroizpovedi (9,4 %). Odgovori hkrati razkrivajo nekatere nedoslednosti v stališčih. Če kontekst ocenjevanja konkretiziramo, se razkrije povečana distanca oziroma odbojnost stališč do izbranih skupin ljudi. Četrtnina vprašanih za svojega soseda ne bi sprejelo muslimanov, 18,4 % judov, 48,3 % beguncev in 62 % Romov.

Egalitarnost

V raziskavo SJM24/1 smo vključili tudi vprašanje iz nabora spremenljivk, s katerimi sicer merimo t. i. »sindrom egalitarnosti«. Respondenti so odgovarjali na vprašanje, ali bi se morale razlike v plačah povečati, zmanjšati oziroma ohraniti takšne, kot so. Največ vprašanih meni, da bi se morale razlike v dohodkih zmanjšati (64 %). Desetina vprašanih meni, da so razlike primerne, in 9 % je takih, ki menijo, da bi se morale razlike povečati. Časovna primerjava pokaže, da se je v obdobju petih let za več kot 10 odstotnih točk zmanjšal delež vprašanih, ki menijo, da bi se morale razlike v dohodkih zmanjšati, hkrati pa se je nekoliko povečal delež tistih, ki menijo, da bi se morale razlike povečati. Ta trend je še bolj izrazit, če rezultate opazujemo v daljšem časovnem obdobju.

Stališča do podnebnih sprememb

Na ponovljeno vprašanje (primerjava meritev 2020 in 2024) o tem, ali se svetovno podnebje spreminja in kdo je odgovoren, je skoraj polovica vprašanih (49,6 %) odgovorilo, da se svetovno podnebje v enaki meri spreminja zaradi naravnih procesov in ravnanja ljudi. V primerjavi z letom 2020 se je delež, ki vzroke za spremembo podnebja pripisujejo delovanju narave in ljudi, povečal za skoraj dvanajst odstotnih točk, hkrati pa se je skoraj dvajset odstotnih točk zmanjšal delež vprašanih, ki vzroke za podnebne spremembe pripisujejo delovanju ljudi. Povečal se je tudi delež vprašanih, ki vzroke za spremembe podnebja vidijo izključno v naravnih procesih.

Spremembe v pogledih na podnebno krizo se kažejo tudi v odgovorih na vprašanja o pripravljenosti na delovanje in spremembo življenjskih navad. Odgovori na vprašanja o pripravljenosti plačevati višje cene in davke in odpovedovanju življenjskemu standardu z namenom varovanja okolja kažejo na bistveno nižjo pripravljenost na delovanje za ohranjanje narave. V primerjavi z meritvijo leta 2020 se je povečal delež ljudi, ki niso pripravljeni plačevati višjih cen in davkov, večji pa je tudi delež vprašanih, ki se niso pripravljeni odpovedati življenjskemu standardu z namenom varovanja okolja.

DIGITALNE DRUŽBE IN UMETNA INTELIGENCA

Raba interneta

Podatki kažejo, da so Slovenci redni uporabniki interneta – skoraj 80% jih internet uporablja vsak dan in le 6,6% anketirancev interneta ne uporablja nikoli. Pri tem se kaže precejšnja razlika med starostnimi skupinami – med mladimi (do 35 let) ni praktično nikogar (0,4%), ki ne bi uporabljal interneta, med starejšimi od 65 let pa je takšnih dobrih 22%. Razlika se kaže tudi glede izobrazbe: z naraščanjem izobrazbe pada delež tistih, ki interneta ne uporabljajo (od 17,7% pri tistih z največ poklicno šolo do 0,8% pri tistih z univerzitetno izobrazbo). Neuporabniki so kot ključne razloge neuporabe izbrali sledeče: prezahtevno (50,4), ne želi uporabljati (31,2), nima dostopa (29,1), ni za ljudi moje starosti (26,4).

Anketiranci najpogosteje uporabljajo internet za iskanje informacij (84,5 jih to počne pogosto in le 0,6% nikoli); komuniciranje (71,2%); za nakupovanje, plačevanje in druga finančna opravila (57,4%); za poslušanje/prenašanje glasbe, gledanje video posnetkov ali filmov (42,1%). Za vse uporabe velja, da jih najmanj uporabljata skupini najstarejših in najmanj izobraženih.

Internet in socialni kapital (stiki, zaupanje)

Anketirance smo vprašali, kaj jim internet pomeni v smislu njihovega družabnega življenja. Vse kaže, da je druženje v živo še vedno pomembnejše, saj dve tretjini anketirancev ne soglašata s trditvijo, da se z ljudmi lažje srečujejo prek interneta, le slabih 13% pa jih s tem soglaša. Dobra petina pa jih soglaša s trditvijo, da bi se brez interneta počutili osamljeno. Pri tem se pokaže nekaj razlik med starostnimi skupinami: najmlajši (do 35 let) v večji meri soglašajo, da se lažje srečujejo z ljudmi prek spleta kot osebno (20,3%); pri najstarejših je delež soglašanja najnižji (5,7%). Morda je pri tem pomemben podatek, da je tudi med najstarejšimi anketiranci slaba petina takšnih, ki soglašajo s trditvijo, da se brez interneta počutijo osamljene. To kaže na to, da ima internet lahko pomembno socialno funkcijo tudi med starejšo populacijo.

Rezultati kažejo, da anketiranci ljudem na internetu manj zaupajo (povprečje 2,9 na lestvici 0-10) kot to velja za zaupanje ljudem nasploh (povprečje 3,8). Ugotovili pa smo zmerno pozitivno povezanost med obema vrstama zaupanja: z naraščanjem zaupanja v ljudi nasploh narašča zaupanje v ljudi na internetu. Glede starosti ni statistično značilnih razlik, čeprav se kaže nek trend: starejši prek spleta manj zaupajo od mlajših; kar se tiče zaupanja v ljudi nasploh pa je obratno, starejši so nekoliko bolj zaupljivi. Značilna je razlika glede izobrazbe – bolj izobraženi v obeh primerih izražajo višjo stopnjo zaupanja.

Internet in politika

Zanimalo nas je tudi, koliko se anketiranci na spletu zapirajo v politično-informativne mehurčke. Približno četrtnina anketirancev ob **iskanju političnih informacij na spletu** pogosto bere tudi stvari, s katerimi se ne strinjajo; takih, ki tega ne počnejo, ali pa to počnejo le redko pa je več kot ena tretjina (35%). Dobrih 28% je takšnih, ki ob iskanju političnih informacij na spletu preverijo tudi vir novic, ki jih običajno ne spremljajo (to redko ali nikoli ne počne dobrih 26% anketirancev). Za preverjanje najdenih informacij o politiki 38% anketirancev poskuša najti še drug vir (takih, ki tega ne počnejo, ali počnejo le redko pa je dobrih 30%). Bolj izobraženi in mlajši vse tri stvari počnejo pogosteje (to še posebej velja za preverjanje informacij). Tisti, ki slabše ocenjujejo svoje znanje rabe interneta, redkeje berejo stvari, s katerimi se ne strinjajo, redkeje preverjajo vir novice, ki je drugačen od tistega, ki ga običajno spremljajo in redkeje potrjujejo informacije na spletu z iskanjem drugih virov. Sklepamo torej, da so pri manj večjih uporabnikih interneta lažne novice lahko bolj »učinkovite«.

Najpogostejši ključni **vir informacij o politiki** je še vedno TV (47,4%), sledita mu spletna družbena omrežja (17,4%) in (novičarske) spletne strani (17,3%); manj pomembni pa so časopisi (tudi spletne izdaje) (9,3%) in radio (podkasti, internetni radio) (5,4%). Pri najmlajših so ključni vir spletna omrežja (44%) in spletne strani (20,8%), pri najstarejših pa TV (66,1%) in časopisi (14,2%), medtem ko so družbena omrežja zanemarljiv vir. Glede izobrazbe se opaža, da tisti z najvišjo izobrazbo bolj kot ostali uporabljajo spletne strani (30%) in manj spletna družbena omrežja (10%).

Približno ena tretjina anketirancev je v zadnjem letu **izrazila politično mnenje na internetu**. Vendar je le malo takih, ki so to delali redno (7,7%). Ni povezano s starostjo, izobrazbo, tipom naselja ali politično usmeritvijo (razen, da tisti, ki so politično neopredeljeni, manj izražajo politična mnenja na spletu).

Internet in zaznava neenakosti

Na podlagi mnenj anketirancev o koristih interneta lahko ocenjujemo, da vidijo internet tudi kot vir povečevanja neenakosti, pri čemer je najbolj izpostavljeno zaznavanje neenakosti glede na starost: 68,4% anketirancev meni, da imajo **mlajši od interneta več koristi kot starejši** (ni značilnih razlik glede na starost, izobrazba in tip naselja). Manj izpostavljene so razlike med bogatimi in revnimi, visoko in nizko izobraženimi, mestom in podeželjem.

Varnost na internetu in zaskrbljenost zaradi posledic sodobnih tehnologij

Kar 58% anketirancev meni, da so za **varovanje osebnih podatkov na spletu** odgovorni ljudje sami, manj pa podjetja na spletu (23,7%) ali vlada (9,4%). Podoben

vzorec odgovarjanja lahko vidimo pri vseh starostnih kategorijah in tudi pri vseh izobrazbenih kategorijah. Anketiranci praviloma (ne glede na starost in izobrazbo) niso pripravljeni posredovati osebnih podatkov na spletu: 10,5% jih soglaša s trditvijo, da so pripravljeni posredovati osebne podatke na spletu v zameno za popusta ali nagrade, še manj (4,5%) jih soglaša s trditvijo, da bi posredovali podatke, čeprav podjetja verjetno z njimi ustvarjajo dobičke.

Med anketiranci je več takšnih, ki jih skrbi (47%), da bo sodobna tehnologija (stroji, računalniški programi, umetna inteligenca) **prevzela dela, ki jih opravljajo ljudje**, kot pa takšnih, ki jih to ne skrbi (19,4%). Nižje izobraženi so v večjem obsegu zaskrbljeni kot tisti z višjo izobrazbo (do poklicne šole: 55,8%; univerzitetna in več: 34,9%).

Anketirance smo tudi spraševali o tem, ali bi se počutili **nelagodno v nekaterih specifičnih situacijah, ko je vpletena umetna inteligenca**:

- medicinska operacija, ki jo opravi robot;
- potnik v avtomobilu brez voznika;
- (ne)zmožnost preverjanja ali so informacije produkt človeka ali UI,
- komuniciranje z UI namesto s človekom;
- nezmožnost preverjanje točnosti informacij, ki jih ustvari UI.

Pri tem smo ugotovili, da bi bilo najmanj nelagodja v primeru operacije, ki jo opravi robot (25% bi jih čutilo izredno nelagodje in 25,8% bi jih občutilo malo ali nič nelagodja), največ pa v primeru nezmožnosti preverjanja točnosti informacij, ki jih ustvari umetna inteligenca (izredno nelagodje – 36,1%, malo ali nič nelagodja – 4,5%). Precej bolj nelagodno kot pri operaciji se počutijo anketiranci kot potniki v avtu brez voznika (35,6%).

Glede robotske operacije občutijo starejši manj nelagodja kot mlajši. Obratno je z nelagodjem v vozilu brez voznika – starejši čutijo več nelagodja. Ni pa sistematičnih in statistično značilnih razlik med starostnimi skupinami, ko pridemo do vprašanja informacij ali komunikacije z UI.

Bolj izobraženi ob robotski operaciji izražajo manj nelagodja od nizko izobraženih. Podobno velja za vožnjo kot potnik v vozilu brez voznika. Enako tudi v primerih z umetno inteligenco, razen v primeru nezmožnosti preverjanja informacij, ki jih je ustvarila UI, ko ni jasnega vzorca povezanosti.

Za vseh pet situacij velja, da je nelagodje povezano z zaupanjem v ljudi nasploh in (presenetljivo?), nekoliko manj pa z zaupanjem v ljudi na internetu: višje zaupanje pomeni manj nelagodja.